

ISSN:1306-3111
e-Journal of New World Sciences Academy
2009, Volume: 4, Number: 2, Article Number: 5A0011

ECOLOGICAL LIFE SCIENCES

Received: September 2008

Accepted: March 2009

Series : 5A

ISSN : 1308-7358

© 2009 www.newwsa.com

Uğur Çakılciöğlü

İsmail Türkoğlü

Firat University

ucakilcioglu@yahoo.com

Elazığ-Türkiye

ÇİTLİ OVASI (ELAZIĞ) VE ÇEVRESİNİN ETNOBOTANİK ÖZELLİKLERİ

ÖZET

Bu araştırma 2007-2008 yılları arasında Çitli Ovası'nda (Elazığ) gerçekleştirilmiştir. Kullanılan bitkiler usulüne uygun şekilde toplanarak herbaryum materyalleri hazırlanmış ve bilimsel adlandırılması yapılmıştır. Yörede gıda maddesi olarak 17, tedavi amacıyla 19 ve değişik amaçlarla kullanılan 1 bitki tesbit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Etnobotanik, Çitli Ovası, Yöresel Bitki Adları, Elazığ, Türkiye

ETHNOBOTANICAL FEATURES OF CITLI LOWLAND (ELAZIG) AND ITS VICINITY

ABSTRACT

This research was carried out in Citli Lowland (Elazığ) between 2007-2008. The plants used were collected duly, converted into herbarium materials, and scientifically designated. In the study area, 1 plants were found to be used for various purposes, while 19 plants as remedy and 17 plants as food materials.

Keywords: Ethnobotany, Citli Lowland, Vernacular Name, Elazığ, Turkey

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

İlkçağlardan günümüze değin insanoğlu kendi yöresinde bulunan bitkilerden farklı amaçlarla, çeşitli şekillerde yararlanmıştır. Önceleri doğadan topladıkları yabancı bitkileri kullanmış, sonraları en çok kullandıklarının tarımını yapmışlardır [1].

Türk halkı, çoğunluğunun kırsal kesimde yaşaması ve ekonomik nedenlerden dolayı, yabancı bitkilerle yakından ilgilenmektedir. Halk, bunlardan gıda, boya ve tıbbi amaçlı olarak faydalanmaktadır [2].

İlaç sanayinin vazgeçilmez materyali olan yabancı bitkilerin yöresel isimlerinin bilinmesi gerekir. Ayrıca bu bitkilerin hangi hastalığa iyi geldiğinin ve hangi amaçlarla kullanıldığının bilinmesi de insanlık için faydalı olacaktır. Ülkemizde ham droglar genellikle doğal bitkilerden karşılanmaktadır. Bunların halka ulaştırılması çoğunlukla aktarlar vasıtasıyla olmaktadır. Ancak bu çok sağlıklı bir yol değildir. Son yıllarda birçok tıbbi bitkinin çayları sağlıklı şartlarda üretilerek halka sunulmaktadır. Bu durum bitkisel drogların sağlanması bakımından da olumlu bir gelişmedir [3].

Yapılan literatür taramalarında Çitli Ovası ve çevresinde yetişen bitkilerin etnobotanik özellikleriyle ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra Elazığ il sınırları içinde birçok çalışma mevcuttur [4, 5, 6, 7, 8, 9 ve 10].

Yiğit [11] tarafından "Çitli Ovası" olarak adlandırılan araştırma alanımız Anadolu diyagonalinin doğusunda, Güneydoğu Toroslar'ın eteğinde, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'ndedir [12]. Elazığ ili sınırları içersinde bulunan araştırma alanımız (Harita 1) İran-Turan Bitki Coğrafyası Bölgesi içinde yer almakta ve Davis'in "Grid sistemi"ne [13] göre B7 karesindedir.

Harita 1. Araştırma alanı ve yakın çevresinin topoğrafya haritası [12]
(Map 1. Topographical map of the research area and its close vicinity)

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Bu çalışma, Çitli Ovası (Elazığ) ve çevresinde, halk arasında gıda ve çeşitli hastalıklarda kullanılan bitkileri ve bu bitkilerin yöresel adlarını araştırmak için yapılmıştır. Ayrıca gelecekte bu konu ile ilgili yapılacak sistematik ve etnobotanik ile ilgili çalışmalara kaynak olma özelliği bakımından önem arz etmektedir.

3. MATERYAL VE METOT (MATERIAL AND METHOD)

Araştırma materyalini, yaklaşık 2 yıllık bir süreyle (Mart 2007-Ekim 2008) Çitli Ovası çevresindeki 7 ayrı köyde yayılış gösteren bitkilerin çeşitli amaçlarla yönelik kullanımları ve yöresel adları

araştırılmıştır. Yöre halkı ile yüz yüze anket çalışması yapılarak kullandıkları bitkileri göstermeleri istenmiştir. Bu bitkiler usulüne uygun olarak toplanarak herbaryum materyali haline getirilmiştir. Teşhis işleminde temel kaynak olarak "Flora of Turkey and the East Aegean Islands" adlı eserin ciltlerinden [13, 14 ve 15] ve Fırat Üniversitesi Herbaryumu (FUH)'ndaki bitkilerden yararlanılmıştır. Araştırma materyali Fırat Üniversitesi herbaryumunda muhafaza edilmektedir.

Teşhis edilen taksonların listelenmesinde Davis'in Türkiye Florası'ndaki evrimsel sistemine uyulmuş ve türlerin adlarından sonra varsa türaltı birimler (alttür ve varyete), yöresel adı, kullanım amaçları ve kullanım şekilleri verilmiştir.

4. BULGULAR VE TARTIşMALAR (FINDINGS AND DISCUSSIONS)

Floristik Liste (The Floristic List):

PAPAVERACEAE

- *Papaver dubium* L. (Gelincik): Yumurtalı yemeği yapılıdır.

PORTULACACEAE

- *Portulaca oleracea* L. (Semizotu): Çiğ olarak salatalarda kullanılır.

POLYGONACEAE

- *Rumex tuberosus* L. subsp. *tuberosus* (Kuzukulağı): Yaprakları salatalara güzel tat vermek amacıyla kullanılır.

MALVACEAE

- *Malva neglecta* Wallr. (Ebegümeci) :Bitki %10-20 oranında dekoksiyon yapılıdır. Böbrek taşı düşürmede ve diüretik olarak kullanılır.

ZYGOPHYLLACEAE

- *Peganum harmala* L. (Üzerlik): Nazardan korunmak için ve süs eşyası olarak kullanılır.

ANACARDIACEAE

- *Rhus coriaria* L. (Sumak): Yemeklere ve salatalara tat vermek amacıyla kullanılır.

ROSACEAE

- *Cerasus mahaleb* (L.) Miller var. *mahaleb* (Mahaleb): Böbrek taşları için %5 oranında infüzyonu yapılarak sabah aç karnına 1 su bardağı içilir.
- *Amygdalus communis* L. (Badem): Kolesterol düşürücü olarak tohum içi yenir.
- *Rubus discolor* Weihe & Nees (Böğürtlen): Reçeli yapılarak yenir. Kurutulup çay olarak içilir. Diyabette yaprak ve kökleri % 5 oranında dekoksiyon yapılarak sabah aç karnına 1 çay bardağı içilir.
- *Rosa canina* L. (Gülburnu-Kuşburnu): %10 oranında infüzyon yapılıdır. Diyabet hastalığında her sabah aç karnına 1 çay bardağı içilir. Reçeli yapılarak yenir. Çay olarak içilir.
- *Crataegus monogyna* Jacq. subsp. *monogyna* (Alıç): Kalp damarlarında dilatasyon amacıyla bitki çiçeği %5-10 oranında infüzyon yapılıdır. Her sabah aç karnına 1 çay bardağı içilir.
- *Pyrus elaeagnifolia* Pallas subsp. *elaeagnifolia* (Yaban armudu): Çiğ olarak yenir. İdrar söktürücü olarak meyve % 10 luk infüzyonu günde 1-2 su bardağı içilir.

ASTERACEAE

- *Bellis perennis* L. (Papatya): %10 oranında dekoksiyon yapılarak saç dökülmelerinde saça sürülür. %5 oranında dekoksiyon yapılarak bebeklere günde 1-2 çay kaşığı gaz giderici olarak içirilir.

- **Tussilago farfara L. (Öksürük otu):** Öksürük için çiçekleri %5 oranında infüzyon yapılarak günde 2-3 defa 1 çay bardağı içilir.
- **Achillea wilhemsii C. Koch. (Civanperçemi):** Taze yaprakları %5-10 luk infüzyonu hemoroid hastalığında haricen kullanılır.
- **Onopordum tauricum Willd. (Kenger):** Kökleri soyulup temizlendikten sonra %10-20 oranında iyice kaynatılıp süzülür. Soğultan su sabahları aç karnına 1 su bardağı içilir. Bitki kabuğu soyularak çiğ olarak yenir.
- **Scorzonera semicana DC. (Yemlik):** Bitki çiğ olarak yenir. Yumurtalı yemeği yapılır.
- **Tragopogon longirostris Bisch. ex Schultz Bip. var. longirostris (Yemlik):** Bitki çiğ olarak yenir. Salatalarda kullanılır.

LAMIACEAE

- **Thymus haussknechtii Velen. (Kekik):** Yaprakları %5 oranında dekoksasyon yapılır. Soğuk algınlığında ve öksürükte kullanılır. Etli yemeklerde baharat olarak kullanılır.
- **Mentha spicata L. subsp. spicata (Nane):** Bitki %5-10 oranında infüzyon yapılarak ılık halde ağrıyan yerlere haricen kullanılır. Salata ve yemeklere konularak yenir. %5-10 oranında dekoksasyon yapılarak soğuk algınlığında kullanılır.

EUPHORBIACEAE

- **Euphorbia macroclada Boiss. (Sütleğen):** Siğiller için bitki öz suyu haricen kullanılır.

URTICACEAE

- **Urtica dioica L. (Isırgan):** Romatizmada ağrıyan yerlere haricen kullanılır. Kanser hastalarında %5-10 oranda dekoksasyon yapılarak 1 su bardağı tok karnına içilir. Diyabetli hastalarda yapılan dekoksasyon sabah aç karnına 1 çay bardağı içilir. Yumurtalı yemeği yapılır.

MORACEAE

- **Morus nigra L. (Dut):** Yaprakları %5 oranında dekoksasyon yapılır. Diyabette sabah aç karnına 1 çay bardağı içilir. Meyve olarak yenir.

JUGLANDACEAE

- **Juglans regia L. (Ceviz):** Yaprakları sıcak suda ıslatılıp ağrıyan bölgeye sargı beziyle sarılır.

ARACEAE

- **Arum maculatum L. (Nifik):** Salatalarda çiğ olarak kullanılır.

LILIACEAE

- **Allium sativum L. (Sarımsak):** Hipertansiyonda çiğ ya da yoğurtla yenir. Yemeklere tat vermek için kullanılır.

POACEAE

- **Agropyron repens (L.) P. Beauv. (Ayrık otu):** Böbrek taşı düşürmek için %5 oranında dekoksasyonu sabah aç karnına 1 su bardağı içilir.

5. SONUÇLAR (CONCLUSIONS)

Sonuç olarak; Çitli Ovası çevresindeki köylerde yaşayan yöre halkı ile yapılan görüşmeler sonucunda araştırma alanından 16 familyaya ait 27 taksonun gıda olarak, çeşitli hastalıklarda tedavi amaçlı ve değişik amaçlarda kullandıkları tespit edilmiştir. Yörede gıda maddesi olarak 17, tedavi amacıyla 19 ve değişik amaçlarla kullanılan 1 takson tesbit edilmiştir. Bu taksonlardan 10'u hem gıda hem de tedavi amacıyla kullanılmaktadır.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Akan, H., Korkut, M.M. ve Balos, M.M., (2008). Arat Dağı ve Çevresinde (Birecik, Şanlıurfa) Etnobotanik Bir Araştırma. Fırat Üniv. Fen ve Müh. Bil. Dergisi. 20, (1), 67-81.
2. Baytop, T., (1999). Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi, Geçmişte ve Bugün. İstanbul Üniv. Yayınları, No: 3255, 2. Baskı, İstanbul.
3. Bağcı, Y., (2000). Aladağlar (Yahyalı, Kayseri) ve Çevresinin Etnobotanik Özellikleri. Ot Sistemantik Botanik Dergisi, 7, (1), 89-94.
4. Civelek, Ş., Türkoğlu, İ. ve Kırbağ, S., (2000-a). Elazığ İlindeki Etnobotanik Değeri Olan Bitkiler Üzerine Bir Araştırma. Fırat Üniv. Fen ve Müh. Bilimleri Dergisi, 12, (1), 27-36.
5. Civelek, Ş. ve Türkoğlu, İ., (2000-b). Elazığ Yöresinin Bilinmeyen Tıbbi Bitkileri. Fırat Üniv. Sağlık Bilimleri Dergisi, 14, (2), 379-388.
6. Civelek, Ş. ve Türkoğlu, İ., (2001). Elazığ İlinin Etnobotanik Değeri Olan Bazı Bitkileri I. Gazi Üniv. Fen Bilimleri Dergisi, 14, (2), 331-342.
7. Türkoğlu, İ. ve Civelek, Ş., (2001). Elazığ İlinin Etnobotanik Değeri Olan Bazı Bitkileri II. Cumhuriyet Üniv. Fen Bilimleri Dergisi, 22, (1), 45-63.
8. Çakılcıoğlu, U., Türkoğlu, İ. ve Kurşat, M., (2007). Harput (Elazığ) ve Çevresindeki Bazı Bitkilerin Etnobotanik Özellikleri. Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi. 5, (2), 22-28.
9. Çakılcıoğlu, U. and Türkoğlu, İ., (2007). Plants Used For Cholesterol Treatment By the Folk in Elazığ. Phytologia Balcanica, 13, (2), 239-245, Sofia.
10. Çakılcıoğlu, U. and Türkoğlu, İ., (2008). Plants Used For Pass Kidney Stones By the Folk in Elazığ. Ot Sistemantik Botanik Dergisi, 14, (2), 133-144.
11. Yiğit, A., (1992). Hazar Gölü'ndeki Batıkent Üzerine. Fırat Üniversitesi Genç Fırat Aylık Öğrenci Gazetesi, 2, 36-37.
12. Çakılcıoğlu, U., Türkoğlu, İ., and Kurşat, M., (2008). Çitli Ovası (Elazığ) Florası. e-Journal of New World Sciences Academy (NWSA), 3, (2), 232-249.
13. Davis, P.H., (1965-1985). Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Vol. 1-9, Edinburgh Univ. Press., Edinburgh.
14. Davis, P.H., Mill, R.R. ve Tan, K., (1988). Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Vol. 10, Edinburgh Univ. Press., Edinburgh.
15. Güner, A., Özhatay, N., Ekim, T. ve Başer, H.C., (2000). Flora of Turkey and the East Aegean Islands. Vol. 11, Edinburgh Univ. Press, Edinburgh.